

International Conference in Open and Distance Learning

Vol 13, No 5 (2026)

ICODL2025

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

13ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

ISBN: 978-618-5335-31-1

Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση:

Οι Δεξιότητες του 21ου Αιώνα & η Πρόκληση της Τεχνητής Νοημοσύνης

ΤΟΜΟΣ 5

5-7/12 2025

ΕΑΠ Πάτρα & Εξ Αποστάσεως

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συναντά την τέχνη της διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού: μια αποτελεσματική παιδαγωγική πρόταση

Άννα Συντιχάκη, Μαρία Κουτσούμπα

doi: [10.12681/icodl.8619](https://doi.org/10.12681/icodl.8619)

Copyright © 2026, Άννα Συντιχάκη, Μαρία Κουτσούμπα

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συναντά την τέχνη της διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού: μια αποτελεσματική παιδαγωγική πρόταση

Distance education meets the art of teaching Greek traditional dance: an effective pedagogical proposal

Άννα Συντιχάκη
Υπ. Δρ
ΣΕΦΑΑ ΕΚΠΑ
annesynti@gmail.com

Μαρία Κουτσούμπα
Καθηγήτρια ΣΕΦΑΑ ΕΚΠΑ
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ
makouba@phed.uoa.gr

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει την καταλληλότητα της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Για τον σκοπό αυτό, αρχικά παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και οι λειτουργίες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Στη συνέχεια, αναλύεται η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού ως προς τις αρχές της και τις αξιώσεις της. Τέλος, διερευνάται η συμβατότητα της συγκεκριμένης μεθόδου με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, ώστε να αποτελέσει αποτελεσματική παιδαγωγική πρόταση για την εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε εξ αποστάσεως περιβάλλον. Διαπιστώθηκε ότι η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας αποτελεί μια κατάλληλη μέθοδο για να εφαρμοστεί σε εξ αποστάσεως περιβάλλον, καθώς παρουσιάζει υψηλή συμβατότητα με αυτό. Στη βάση αυτή, προκύπτει μια ολοκληρωμένη πρόταση για την ανάπτυξη εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού, ικανή να υποστηρίξει μια ολιστική διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού, αναδεικνύοντάς τον ταυτόχρονα ως γνωστικό αντικείμενο και ως τέχνη που μπορεί να καλλιεργηθεί δημιουργικά και αποτελεσματικά σε εξ αποστάσεως περιβάλλοντα.

Λέξεις-κλειδιά

εξ αποστάσεως διδασκαλία ελληνικού παραδοσιακού χορού, μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας ελληνικού παραδοσιακού χορού, τυπολογία West και Λιοναράκη, ταξινόμια Bloom και Krathwohl

Abstract

The aim of this study is the suitability of the morphological method of teaching Greek traditional dance within the framework of distance education. To this end, the characteristics and functions of distance education are first presented. Subsequently, the morphological method of teaching Greek traditional dance is analyzed in terms of its principles and requirements. Finally, the compatibility of this method with distance education is examined, with the aim of establishing it as an effective pedagogical proposal for the teaching of Greek traditional dance in distance learning environments. The findings indicate that the morphological method of teaching constitutes an appropriate approach to be applied in distance education, as it demonstrates a high degree of compatibility with it. On this basis, a comprehensive proposal emerges for the development of distance learning educational material, capable of supporting a holistic teaching of Greek traditional dance, while simultaneously highlighting it both as a field of knowledge and as an art form that can be cultivated creatively and effectively in distance learning contexts.

Keywords

distance teaching of Greek traditional dance, morphological teaching method of Greek traditional dance, West and Lionarakis typology, Bloom and Krathwohl taxonomy

Εισαγωγή

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (εξΑΕ), ως ευέλικτη μορφή εκπαίδευσης, μπορεί να υλοποιηθεί και να ικανοποιήσει ανάγκες σε όλους τους κλάδους της εκπαίδευσης, ενώ βρίσκει εφαρμογή σε ολόένα και περισσότερα αντικείμενα (βλ. ενδεικτικά Γκίτσος, κ.ά., 2008· Λιοναράκης, 2001, 2006· Μουζάκης 2006· Μουζακιώτου & Κανονάκη, 2015· Συντιχάκη κ.ά., 2019· Συντιχάκη κ.ά., 2023). Ακόμη, η εξ αποστάσεως

διδασκαλία διαθέτει ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών και περιλαμβάνει ποικιλία μέσων και εργαλείων για τη διάδοση των πληροφοριών και την οργάνωση της μαθησιακής διαδικασίας (Bates, 2001· Bates, 2022). Το γεγονός αυτό προσφέρει εναλλακτικές και καινοτόμες δυνατότητες και στον χώρο των κινητικών δραστηριοτήτων και παραστατικών τεχνών (Syntichaki et al., 2024), επομένως, και του ελληνικού παραδοσιακού χορού, που ως ανθρώπινη δραστηριότητα και στοιχείο τέχνης και πολιτισμού (Συντιχάκη, κ.ά., 2023), δεν μένει ανεπηρέαστος από τις νέες εκπαιδευτικές εξελίξεις.

Ειδικότερα, ο ελληνικός παραδοσιακός χορός ως κινητική δεξιότητα, παραστατική τέχνη και πολιτισμικό αγαθό συνιστά ένα πολυσύνθετο φαινόμενο και δυναμικό γνωστικό εργαλείο, που διδάσκεται στις διάφορες βαθμίδες και μορφές εκπαίδευσης (βλ. ενδεικτικά: Koutsouba, 2020· Καρφής & Ζιάκα, 2009· Κουτσούμπα, 2002, 2004, 2006, 2010· Λυκεσάς, 2002· Νικολάκη κ.ά., 2021· Τυροβολά, 1989, 2013· Φούντζουλας, 2021). Η διδασκαλία του αποτελεί μια εξειδικευμένη εκπαιδευτική διαδικασία με στόχο την εκμάθηση καταρχάς της χορευτικής μορφής, αλλά και την προαγωγή της χορευτικής γνώσης, τη διαμόρφωση χορευτικής συνήθειας, αλλά και την ολόπλευρη, κοινωνική, συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών (Κουτσούμπα, 2006· Νικολάκη, κ.ά., 2021). Το γεγονός αυτό καθιστά αναγκαία τη χρήση αποτελεσματικών μεθόδων και προσεγγίσεων στη διαδικασία της διδασκαλίας του (Φούντζουλας, 2021), η οποία δεν έχει μείνει ανεπηρέαστη από την ανάπτυξη και εξάπλωση του πεδίου της έρευνας εξΑΕ, ενώ, αντίστροφα, η εξΑΕ επηρεάζεται και εξελίσσεται μέσα από τις ανάγκες της διδασκαλίας και του συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου (Syntichaki, et al., 2024· Συντιχάκη, κ.ά., 2023· Φούντζουλας, κ.ά., 2021). Το ερώτημα που τίθεται όμως στο σημείο αυτό, είναι, ποια από τις μεθόδους διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού (βλ. ενδεικτικά: Βαβρίτσας, 2003· Βενετσάνου, 2003· Γριτσοπούλου, 2022· Δανιά, 2012· Δήμας, 2010· Καρφής, 2018· Καρφής & Ζιάκα, 2009· Κουτσούμπα, 2002, 2004, 2007, 2010, 2016· Koutsouba, 2021· Λυκεσάς, 2002· Μαθέ, κ.ά., 2008· Νικολάκη, 2021· Νικολάκη, κ.ά., 2021· Παλάντζας, 2021· Παυλίδου & Στύλου, 2006· Πίτση, 2016· Πραντσίδης, 2004· Σερμπέζης, 1995· Στιβακτάκη, 2011· Τυροβολά, 1989, 2009, 2010, 2013· Τυροβολά & Κουτσούμπα, 2006· Φούντζουλας, 2021) μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην εξΑΕ. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε πως, παρά το γεγονός ότι

υπάρχουν περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο της εξΑΕ στο αντικείμενο του ελληνικού παραδοσιακού χορού, αυτές είτε δεν αποτελούν περιπτώσεις εξ αποστάσεως διδασκαλίας του, είτε δεν παρέχουν επαρκή ερευνητικά αποτελέσματα από την εφαρμογή τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην προκύπτουν ουσιαστικά δεδομένα για τη συνεισφορά κάποιας μεθόδου ή προσέγγισης στην εξ αποστάσεως εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού (Συντιχάκη, κ.ά., 2023).

Το κενό αυτό, δηλαδή της απουσίας συνεισφοράς συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην εξ αποστάσεως εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού έρχεται να καλύψει η παρούσα εργασία. Ειδικότερα, προτείνεται η αξιοποίηση της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην εκπαίδευση από απόσταση. Στη βάση αυτή, σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της καταλληλότητας της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στο πλαίσιο της εξΑΕ. Η προτεινόμενη μέθοδος διδασκαλίας μπορεί να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη προγραμμάτων εξ αποστάσεως διδασκαλίας ελληνικού παραδοσιακού χορού, τόσο αυτόνομα (σε ιδιαίτερες εκπαιδευτικές συνθήκες όπως είναι η γεωγραφική απομόνωση και απόσταση από αστικά κέντρα, η στέρηση εκπαιδευτικών ευκαιριών ή ο αποκλεισμός για ποικίλους λόγους διάφορων κοινωνικών ομάδων), όσο και συμπληρωματικά (στο πλαίσιο της τυπικής-μάθημα ΦΑ σε σχολικό πλαίσιο- και μη τυπικής -πλαίσιο πολιτιστικών, παραδοσιακών και χορευτικών φορέων, συλλόγων, και σωματείων κ.ά.- εκπαίδευσης). Η εφαρμογή της σε ψηφιακό περιβάλλον μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από τον σχεδιασμό εξ αποστάσεως εκπαιδευτικών υλικών (ΕΥ) και μαθημάτων σύγχρονων ή ασύγχρονων, απευθυνόμενων σε εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες όλων των ηλικιών.

Μεθοδολογία

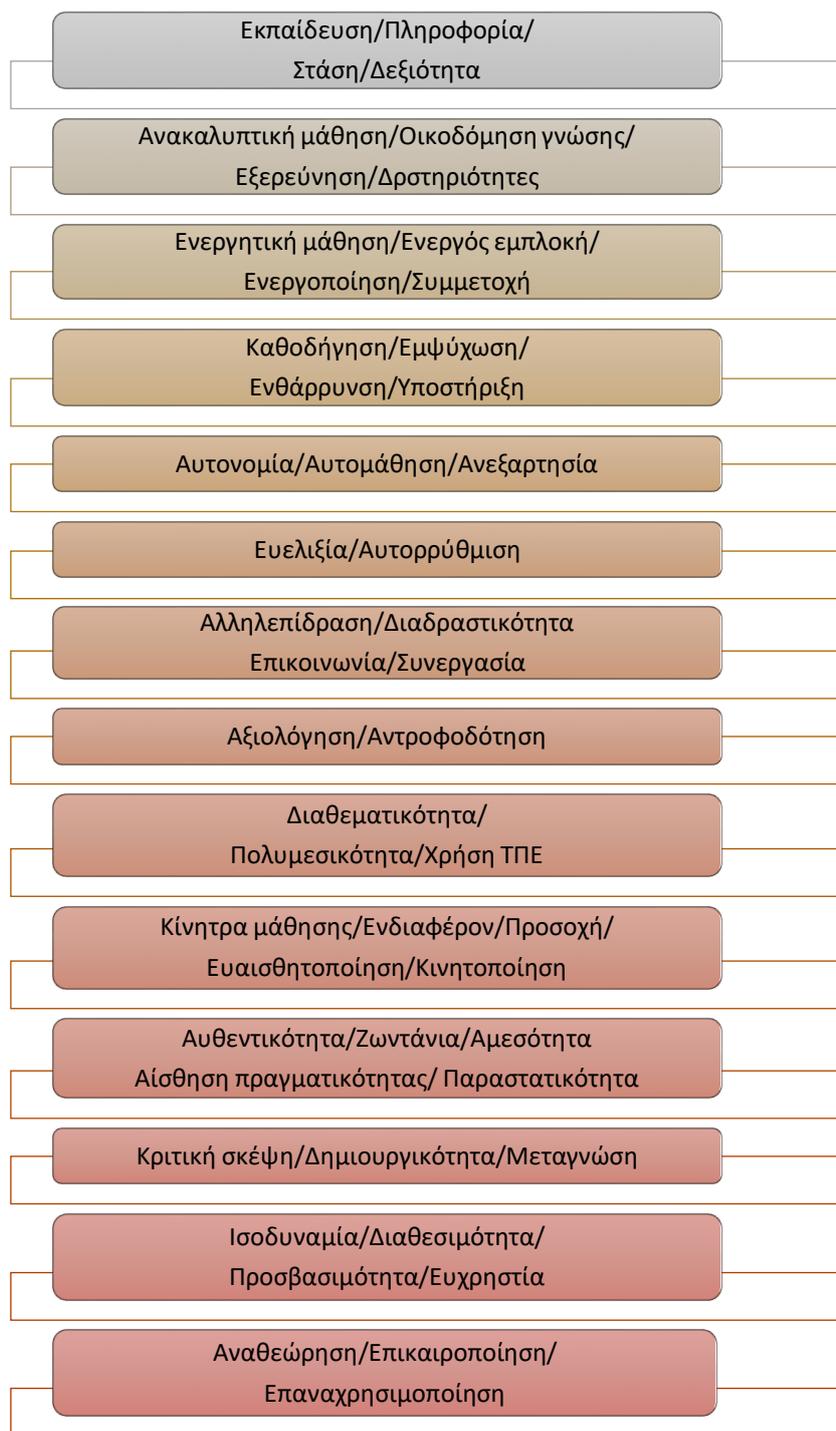
Η παρούσα εργασία αποτελεί μια θεωρητική μελέτη, η οποία εστιάζει στην ανάλυση και σύνθεση υφιστάμενων επιστημονικών πηγών που σχετίζονται με τη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού και την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η αναζήτηση και επιλογή των πηγών αυτών πραγματοποιήθηκε μέσα από επιστημονικές βάσεις δεδομένων (Google Scholar, ERIC, Arts & Humanities), ιδρυματικά καταθετήρια επιστημονικών εργασιών και διατριβών και πρακτικά

συνεδρίων (ΕΚΤ, Πέργαμος, ΙΚΕΕ ΑΠΘ, ΙΚΕΕ ΔΠΘ, κ.ά.) με στόχο τον εντοπισμό μελετών που συνδέουν και αναδεικνύουν τη σχέση μεταξύ της διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού και της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση μέχρι και σήμερα. Οι λέξεις-κλειδιά με τις οποίες έγινε η αναζήτηση ήταν: εξ αποστάσεως εκπαίδευση και ελληνικός παραδοσιακός χορός, εξ αποστάσεως διδασκαλία ελληνικού παραδοσιακού χορού, εξ αποστάσεως εκπαίδευση/διδασκαλία και μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας ελληνικού παραδοσιακού χορού. Έμφαση δόθηκε σε μελέτες που εξετάζουν παραμέτρους της διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε εξ αποστάσεως περιβάλλοντα. Συνολικά εντοπίστηκαν τριάντα αποτελέσματα από το 2003 μέχρι και το 2023. Οι εργασίες αυτές αφορούν την εξΑΕ και τον ελληνικό παραδοσιακό χορό, όπως και την εξ αποστάσεως διδασκαλία του, δεν βρέθηκε όμως μελέτη που να αφορά σε συγκεκριμένη μέθοδο διδασκαλίας του στην εκπαίδευση από απόσταση συμπεριλαμβανομένης της μορφολογικής μεθόδου. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι εντοπίζεται ένα εξ αποστάσεως πρόγραμμα επιμόρφωσης επί της συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού (Φούντζουλας, κ.ά., 2021), όπως και εξ αποστάσεως ΕΥ διδασκαλίας του με τη συγκεκριμένη μέθοδο χωρίς όμως να παρέχονται ερευνητικά αποτελέσματα από την εφαρμογή του (Συντιχάκη, 2018).

Στη βάση αυτή και με βάση τον σκοπό της παρούσας εργασίας, αρχικά παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και οι λειτουργίες της εξΑΕ. Στη συνέχεια, αναλύεται η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού ως προς τις αρχές της και τις αξιώσεις της. Τέλος, διερευνάται εάν η συγκεκριμένη μέθοδος είναι συμβατή με την εξΑΕ, ώστε να αποτελέσει αποτελεσματική παιδαγωγική πρόταση για την εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε εξ αποστάσεως περιβάλλον.

Τα χαρακτηριστικά και οι λειτουργίες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

Η ποιότητα αλλά και η αποτελεσματικότητα της εξΑΕ αλλά και του εκπαιδευτικού υλικού της προσδιορίζονται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και λειτουργίες, που την ορίζουν και την οριοθετούν ως συγκεκριμένη μορφή εκπαίδευσης (βλ. ενδεικτικά: Holmberg, 1995· Keegan, 1996· Moore, 1993· Wedemeyer, 1977· Αρμακόλας κ.ά., 2015· Γκιόσος κ.ά., 2008· Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2020· Ιωακειμίδου, 2018· Λιοναράκης, 2001, 2006· Μανούσου, 2005, 2008· Μανούσου & Χαρτοφύλακα, 2020· Μαυροειδής, κ.ά., 2014· Νικολάκη & Κουτσούμπα, 2013· Χαρτοφύλακα, 2011· Χουλιάρα, κ.ά., 2011). Το ειδικά διαμορφωμένο αυτό ΕΥ, αποτελεί και τον πυλώνα της, που υπηρετεί τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες αυτές της εξΑΕ. Τα χαρακτηριστικά αυτά και οι λειτουργίες, συνοψίζονται στο ακόλουθο σχήμα (Σχήμα 1):

Σχήμα 1: Χαρακτηριστικά & λειτουργίες εξΑΕ & ΕΥ

Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στοχεύει στην εκμάθηση της μορφής του, δηλαδή στην εκμάθηση της δομής και του ύφους του. Ζητούμενό της, είναι η γνώση και κατανόηση του τρόπου συγκρότησης των χορών. Άλλωστε, το ποικιλόμορφο φάσμα των χορευτικών μορφών του ελληνικού

παραδοσιακού χορού έχει ουσιαστικά προέλθει από κοινούς κινητικούς συνδυασμούς ή αλλιώς από βασικά δομικά σχήματα και τον συνδυασμό τους, με βάση τις αρχές του αυτοσχεδιασμού και της δημιουργικότητας. Γνωρίζοντας τα βασικά αυτά δομικά σχήματα στα οποία στηρίζεται ο ελληνικός παραδοσιακός χορός, τα υπόλοιπα συστατικά του στοιχεία, αλλά και τους κανόνες που τα διέπουν, οι μαθητές κατανοούν πληρέστερα το ίδιο το αντικείμενο. Στη βάση αυτή, σκοπός της μεθόδου είναι να διδάξει τους μαθητές να σκέφτονται «χορευτικά». Έτσι, τους μαθαίνει να χρησιμοποιούν συγκεκριμένους όρους για να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο κινούνται, τους οδηγεί να οργανώνουν ή και να αναπτύσσουν στρατηγικές μάθησης και εξάσκησης, αλλά και να σχηματίζουν αναπαραστάσεις ώστε να είναι σε θέση να επαναφέρουν στη μνήμη τους προηγούμενες εκτελέσεις (Καρφής, 2018· Κουτσούμπα, 2014, 2016, 2020· Koutsouba, 2021· Μαθέ, κ.ά., 2008· Τυροβολά, 1994, 2001· Τυροβολά & Κουτσούμπα, 2006· Φούντζουλας, 2021).

Έχοντας επίγνωση του τι ακριβώς κάνουν, των συσχετισμών δηλαδή που πραγματοποιούν και των συνδέσεων της γνώσης που ήδη έχουν με την νέα πληροφορία, οδηγούνται στη μεταγνώση. Παράλληλα, με την ανάπτυξη της αντίληψης και της γνώσης του χορού, η οποία μπορεί να ανασύρεται και να τοποθετείται σε νέα πλαίσια, αναπτύσσεται και η κριτική τους σκέψη (Δανιά, κ.ά., 2017· Φούντζουλας, 2021), η οποία μεταξύ άλλων, αποτελεί στόχο όλων των σύγχρονων εκπαιδευτικών προσανατολισμών (Φούντζουλας, 2021). Με τον τρόπο αυτό, οι μαθητές ενεργοποιούνται να μαθαίνουν μόνοι τους, αφού έχοντας μάθει, κατανοήσει και εφαρμόσει στην πράξη τα βασικά αυτά δομικά σχήματα του ελληνικού παραδοσιακού χορού, μπορούν να προχωρήσουν στην ανάλυση, ερμηνεία και αξιολόγηση των χορών, ώστε να τους ταξινομήσουν. Κάτι τέτοιο σημαίνει ότι, με βάση τις αρχές της μεθόδου, οι μαθητές μπορούν να ελέγξουν τον εαυτό τους, καθώς και να τον ανατροφοδοτήσουν (Φούντζουλας, 2021).

Ταυτόχρονα, μέσα από την εμπλοκή των μαθητών σε βιωματικές δραστηριότητες τέτοιου είδους γνωστικής και κιναισθητικής ανακάλυψης των ποικίλων μορφών του ελληνικού παραδοσιακού χορού, καθίσταται δυνατότερη και σε μεγαλύτερο βαθμό η ενεργοποίηση των αισθήσεών τους, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά στη διατήρηση του ενδιαφέροντος και στο μάθημα (Φούντζουλας, 2021). Παράλληλα, οι μαθητές είναι σε θέση να συνθέτουν και να ανασυνθέτουν χορευτικό

υλικό, προάγοντας τη δημιουργικότητά τους. Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας από τη φύση της στοχεύει στην ανάπτυξη και αξιοποίηση της δημιουργικότητας και της δημιουργικής σκέψης των μαθητών (Καρφής, 2018· Koutsouba, 2021· Φούντζουλας, 2021· Τσατουμά, 2021), τόσο με νέες ιδέες, όσο και ως δυνατότητα διαφορετικού τρόπου προσέγγισης και συνδυασμού της ήδη υπάρχουσας γνώσης και αυτοσχεδιασμού.

Κλείνοντας, πολύ σημαντικό είναι ότι η μορφολογική μέθοδος δύναται να εφαρμοστεί και να ανταποκριθεί σε όλες τις μορφές εκπαίδευσης (τυπική και άτυπη) (Συντιχάκη, 2018· Συντιχάκη, κ.ά., 2019), όπως και σε όλες τις ηλικίες και βαθμίδες εκπαίδευσης (Δανιά, κ.ά., 2017· Θεοδοσίου, 2017· Κουτσούμπα & Τυροβολά, 2006· Νικολάκη, 2021· Μπουλιαρίτη, 2018· Τσατουμά, 2021· Φούντζουλας, 2021). Επιπρόσθετα, έχει ελεγχθεί πειραματικά με υψηλά αποτελέσματα στην αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητά της (Δράκου, κ.ά., 2012· Νικολάκη, 2021· Φούντζουλας, 2021).

Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην εξ αποστάσεως διδασκαλία του

Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού, ως μέθοδος διδασκαλίας που πληροί όλες εκείνες τις προδιαγραφές που απαιτούν οι σύγχρονες μέθοδοι διδασκαλίας (Φούντζουλας, 2021), φαίνεται να αποτελεί μια κατάλληλη μέθοδο για να εφαρμοστεί σε περιβάλλον εξΑΕ και να οδηγήσει στην εκμάθηση του εν λόγω αντικειμένου. Και αυτό διότι η φύση της συγκεκριμένης μεθόδου διδασκαλίας και της εξΑΕ παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά και, στοχεύουν σε κοινά ζητούμενα (Σχήμα 2).

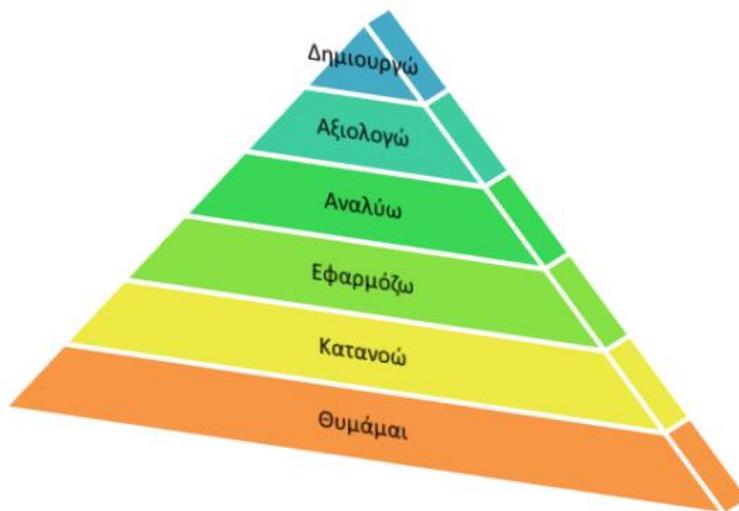

Σχήμα 2: ΕξΑΕ και μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας ΕΠΧ: Κοινά ζητούμενα.

Επιπρόσθετα, με μια προσεκτική μελέτη όλων των προαναφερθέντων σχετικά με τον συσχετισμό της μορφολογικής μεθόδου στην εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού, μπορεί κάποιος να διαπιστώσει έναν ακόμη λόγο επιλογής της συγκεκριμένης μεθόδου στη διδασκαλία του χορού στην εξΑΕ. Η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού ανταποκρίνεται πλήρως και στις απαιτήσεις ενός ΕΥ, πυρήνα της μαθησιακής διαδικασίας στην εξΑΕ. Αυτό συμβαίνει διότι η στοχοθεσία, τα χαρακτηριστικά και οι εφαρμογές τόσο της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού όσο και της εξΑΕ και του ΕΥ της, διαπιστώνεται ότι διέπονται από ένα κοινό, και ένα αναγνωρισμένο, παιδαγωγικό πλαίσιο για τη διατύπωση σαφών εκπαιδευτικών στόχων -απαραίτητη προϋπόθεση στην εκπαιδευτική έρευνα και πράξη, αυτό της ταξινόμιας Bloom και Krathwohl (1956).

Ειδικότερα, η ταξινόμια Bloom και Krathwohl (1956) ως προσέγγιση της ανάπτυξης των μαθητών, ταξινομεί τα στάδια της μάθησης από την ανάμνηση γεγονότων (χαμηλότερο επίπεδο) έως τη δημιουργία νέας γνώσης (υψηλότερο επίπεδο) με βάση την αποκτηθείσα γνώση. Το πλαίσιο αυτό αποτελούνταν αρχικά από 6 βασικούς τομείς, διατεταγμένους σε αυξανόμενη δυσκολία από τον πιο απλό και συγκεκριμένο έως τον πιο περίπλοκο και αφηρημένο, όπου η γνώση και η κατανόηση αναφέρονται στον γνωστικό τομέα, η εφαρμογή και η ανάλυση στον συναισθηματικό, ενώ τέλος, η σύνθεση και η αξιολόγηση στον ψυχοκινητικό (Bloom et al., 1956). Ωστόσο, πλέον, εφαρμόζεται η αναθεωρημένη έκδοσή του, όπου, εκτός από την ορολογία, που δίνει έμφαση στα ρήματα αντί των ουσιαστικών (Εικόνα 1), η δημιουργία τίθεται στο

υψηλότερο επίπεδο των διεργασιών και μετακινείται προς τα κάτω η σύνθεση (Anderson & Krathwohl, 2001· Koutsouba, 2021). Τόσο η κριτική όσο και η δημιουργική σκέψη εκλαμβάνονται ως ανώτερες όλων των άλλων δεξιότητες (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2020) και βρίσκονται στο υψηλότερο σημείο της πυραμίδας (Εικόνα 1). Ωστόσο, καθώς η ιεραρχία αντανάκλα την αυξανόμενη πολυπλοκότητα της σκέψης, η δημιουργική σκέψη θεωρείται περιπλοκότερη από την κριτική (Anderson & Krathwohl, 2001) (Εικόνα 1).

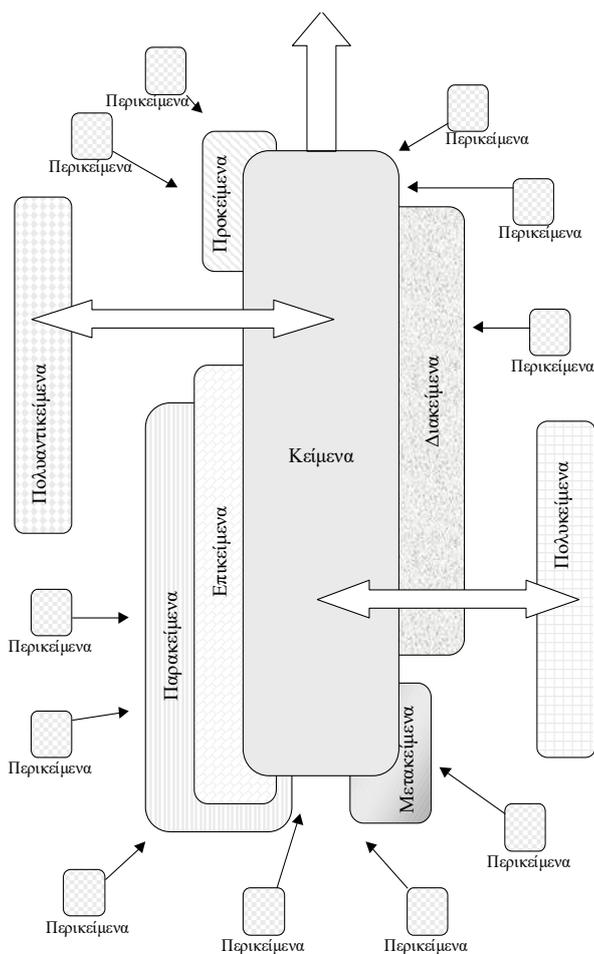
Εικόνα 1: Η αναθεωρημένη ταξινόμια Bloom και Krathwohl (Πηγή: <https://economu.wordpress.com/εκπαιδευτικό-υλικό/εκπαιδευτικοί-στόχοι-ταξινόμια-bloom/>)

Μάλιστα, το γεγονός ότι η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας αποτελεί την ουσιαστική εφαρμογή του πλαισίου αυτού στον ελληνικό παραδοσιακό χορό (Πίνακας 1), ανταποκρινόμενη σε όλα τα επίπεδα της αναθεωρημένης μορφής της ταξινόμιας Bloom και Krathwohl, έχει ήδη διατυπωθεί (Κουτσούμπα, 2014, 2021).

Πίνακας 1: Η ταξινόμια Bloom και Krathwohl στον ΕΠΧ με τη μορφολογική μέθοδο διδασκαλίας

Ταξινόμια διδακτικών στόχων Bloom και Krathwohl	Μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας ΕΠΧ
Γνώση	Γνώση των βασικών δομικών σχημάτων και των συστατικών στοιχείων
Κατανόηση	Κατανόηση του τρόπου συγκρότησής τους και των εσωτερικών τους κανόνων
Εφαρμογή	Εφαρμογή των παραπάνω στην πράξη
Ανάλυση	Ανάλυση των χωρών και του τρόπου συγκρότησής τους
Αξιολόγηση	Ερμηνεία, αξιολόγηση και ταξινόμηση των χωρών
Δημιουργία	Σύνθεση και ανασύνθεση χορευτικού υλικού

Αντίστοιχα, η αναθεωρημένη ταξινόμια των διδακτικών στόχων των Bloom και Krathwohl (1991), έχει ήδη συνδεθεί με την τυπολογία των West και Λιοναράκη (Λιοναράκης, 2001) (Εικόνα 2) για το εξ αποστάσεως ΕΥ (Γκιόσος & Κουτσούμπα, 2020· Κουτσούμπα & Γκιόσος, 2003).

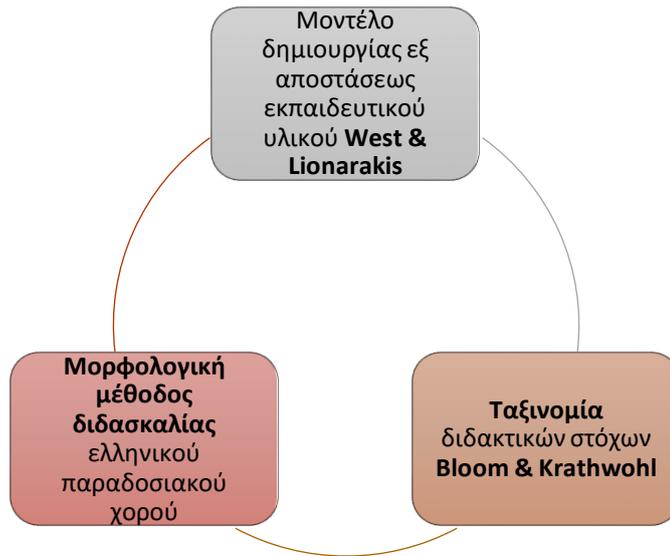
Εικόνα 2: Τυπολογία West & Λιοναράκης (Λιοναράκης, 2001, σ. 13)

Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί, παρουσιάζεται μια ενδεικτική αντιστοίχιση των επιπέδων της ταξινόμιας Bloom και Krathwohl με τις μορφές του εξ αποστάσεως ΕΥ κατά τους West και Λιοναράκη.

Πίνακας 2: Η ταξινόμια Bloom και Krathwohl στην εξΑΕ & το ΕΥ με την τυπολογία West & Λιοναράκης (Κουτσούμπα & Γκιόσος, 2003, σσ. 658-659, με τροποποίηση)

Ταξινόμια διδακτικών στόχων Bloom και Krathwohl	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση & εκπαιδευτικό υλικό (τυπολογία West και Λιοναράκης)
Γνώση	Βασικό κείμενο, προκείμενα, μετακείμενα, περικείμενα, πολυανακείμενα
Κατανόηση	Βασικό κείμενο, προκείμενα, μετακείμενα, επικείμενα, παρακείμενα, περικείμενα, πολυαντικείμενα
Εφαρμογή	Διακείμενα, πολυκείμενα
Ανάλυση	Βασικό κείμενο, διακείμενα, περικείμενα, πολυκείμενα, πολυαντικείμενα
Αξιολόγηση	Μετακείμενα, διακείμενα, πολυκείμενα,
Δημιουργία	Όλες οι δέσμες

Ως εκ τούτου, διαπιστώνεται ότι πέρα από τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες που συνδέουν τη μορφολογική μέθοδο διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού με την εξΑΕ, η σχέση αυτή εδράζεται και σε μια βαθύτερη παιδαγωγική αντιστοιχία. Αυτή αναδεικνύεται μέσα από τη συμβατότητα τόσο της μορφολογικής μεθόδου όσο και της τυπολογίας West & Λιοναράκη, η οποία προσφέρει το απαραίτητο πλαίσιο σχεδιασμού πολυμορφικού ΕΥ, με την αναθεωρημένη ταξινόμια των Bloom & Krathwohl, που διασφαλίζει τη σαφή στοχοθεσία και την ανάπτυξη όλων των επιπέδων της μάθησης (Σχήμα 3).

Σχήμα 3: Συνδυασμός τυπολογίας West & Λιοναράκη και μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας ΕΠΧ με την αναθεωρημένη ταξινόμια διδακτικών στόχων Bloom & Krathwohl στην εξΑΕ

Συζήτηση/Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει την καταλληλότητα της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στο πλαίσιο της εξΑΕ. Από τη σύνθεση και ανάλυση των σχετικών προσεγγίσεων της βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε ότι η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού συνάδει με τις απαιτήσεις της εξΑΕ, καθώς παρουσιάζουν κοινές επιδιώξεις. Παράλληλα, η τυπολογία των West και Λιοναράκη (Λιοναράκης, 2001) προσφέρει ένα λειτουργικό πλαίσιο οργάνωσης εξ αποστάσεως ΕΥ που μπορεί να υποστηρίξει την εφαρμογή της μεθόδου αυτής για διδασκαλία τόσο της χορευτικής κίνησης όσο και των πολιτισμικών στοιχείων που συνοδεύουν τις ποικίλες χορευτικές μορφές του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε ψηφιακό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, η τυπολογία σχεδιασμού εξ αποστάσεως ΕΥ των West & Λιοναράκη και η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας συνάδουν με αναγνωρισμένα παιδαγωγικά μοντέλα, όπως η αναθεωρημένη ταξινόμια διδακτικών στόχων των Bloom & Krathwohl. Με άλλα λόγια, η μορφολογική μέθοδος ανταποκρίνεται πλήρως και μπορεί να ενσωματωθεί λειτουργικά στο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός εξ αποστάσεως πολυμορφικού ΕΥ για τη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού.

Καταληκτικά, η μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας αποτελεί μια κατάλληλη μέθοδο για να εφαρμοστεί σε περιβάλλον εξΑΕ, καθώς παρουσιάζει υψηλή συμβατότητα με αυτό. Στη βάση αυτή, προκύπτει ως μια ολοκληρωμένη πρόταση για την μελλοντική ανάπτυξη εξ αποστάσεως ΕΥ ελληνικού παραδοσιακού χορού, που μπορεί να υποστηρίξει την ολιστική διδασκαλία του δημιουργικά και αποτελεσματικά από όλους τους εμπλεκόμενους (π.χ. εκπαιδευτικούς, σχεδιαστές μαθημάτων κ.ά.) σε εξ αποστάσεως περιβάλλοντα (π.χ. πλατφόρμες e-learning). Οι ιδιαίτερες προκλήσεις της διδασκαλίας του -κινητική δεξιότητα, παραστατική τέχνη και πολιτισμικό αγαθό- στην εκπαίδευση από απόσταση, δεν αναιρούν τη δυναμική της προτεινόμενης εφαρμογής της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του στο περιβάλλον αυτό. Τουναντίον, αναδεικνύουν την ανάγκη για προσεκτικό παιδαγωγικό και τεχνολογικό σχεδιασμό στην περίπτωση αυτή, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα της εν λόγω μεθόδου. Ωστόσο, η συγκεκριμένη πρόταση προϋποθέτει την εις βάθος γνώση του αντικειμένου του ελληνικού παραδοσιακού χορού και των μεθόδων διδασκαλίας του πόσο μάλλον της μορφολογικής μεθόδου, καθώς και των σύγχρονων παιδαγωγικών και διδακτικών αρχών και διαδικασιών διδασκαλίας. Ωστόσο, η παρούσα εργασία περιορίζεται στη θεωρητική διερεύνηση και δεν παρέχει εμπειρική αξιολόγηση από την εφαρμογή της συγκεκριμένης μεθόδου στο πλαίσιο της εξΑΕ. Μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να εστιάσουν σε αυτήν την εφαρμογή του προτεινόμενου μοντέλου.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives* (Complete ed.). Longman.
- Αρμακόλας, Σ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., & Μασαράς, Χ. (2015). Η αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και το μαθησιακό περιβάλλον στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *8th International Conference in Open & Distance Learning* (σσ. 102–113).
- Βαβρίτσας, Ν. (2008). *Παραδοσιακοί χοροί και η διδασκαλία τους*. Ν. Γ. Βαβρίτσας.
- Bates, A. W. (2022). *Teaching in a digital age* (3rd ed.). Tony Bates Associates Ltd. <https://pressbooks.pub/teachinginadigitalagev3m/part/chapter-8-pedagogical-differences-between-media/>
- Bates, T. (2001). The continuing evolution of ICT capacity: Implications for education. In G. M. Farrell (Ed.), *The changing face of virtual education* (pp. 29–46). Commonwealth of Learning.
- Βενετσάνου, Φ. (2003). *Μελέτη της επίδρασης ενός προγράμματος εισαγωγής στους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, στην κινητική ικανότητα παιδιών προσχολικής ηλικίας* [Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διατριβή]. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Bloom, B. S., Englehart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. Longmans, Green.
- Γκιόσος, Ι., & Κουτσούμπα, Μ. (2005). Εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση και εκμάθηση κινητικών δεξιοτήτων: Μετατρέποντας την κινητική μάθηση σε γνωστική μέσα από τη χρήση αφηρημένων συμβόλων σημειογραφίας της κίνησης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *3ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή κι εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* (σσ. 389–392). Εκδόσεις Προπομπός.
- Γκιόσος, Ι., Μαυροειδής, Η., & Κουτσούμπα, Μ. (2008). Η έρευνα στην από απόσταση εκπαίδευση: Ανασκόπηση και προοπτικές. *Open Education – The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4(1), 49–60. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/viewFile/9846/9957.pdf>
- Γκιόσος, Ι., & Κουτσούμπα, Μ. (2020). Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Εφαρμογή της τυπολογίας των West και Λιοναράκη σε έντυπο. Στο Ε. Μανούσου, Α. Χαρτοφύλακα, Ι. Γκιόσος, & Μ. Κουτσούμπα (Επιμ.), *Θεματική Ενότητα ETA52: Το εκπαιδευτικό υλικό και ο σχεδιασμός της διδασκαλίας και μάθησης* (1η αναθεώρηση, σσ. 1–16). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Γριτσοπούλου, Σ. (2022). Διαθεματική προσέγγιση στη διδασκαλία των παραδοσιακών χορών. *Culture – Journal of Culture in Tourism, Art & Education*, 2(1). <https://pasithee.library.upatras.gr/culture/article/view/4329/4276>
- Δανιά, Α. (2012). *Από τα σύμβολα στην κίνηση: Επίδραση της σημειογραφικής μεθόδου Laban στην εκμάθηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Ενιαία Πλατφόρμα Ιδρυματικού Αποθετηρίου και Ψηφιακής Βιβλιοθήκης του ΕΚΠΑ «Πέργαμος». <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1528031>

- Δανιά, Α., Κουτσούμπα, Μ., & Τυροβολά, Β. (2017). Προς μια παιδαγωγική του χορού στην εκπαίδευση μαθητών σχολικής ηλικίας. *Choros International Dance Journal*, 6, 85–99. http://chorosjournal.com/docs/choros6/7_CHOROS_6_DANIA_KOUTSOUBA_TYROVOLA.pdf
- Δράκου, Α., Κουτσούμπα, Μ., & Τυροβολά, Β. (2012). Η χρήση και η χρησιμότητα της μορφολογικής μεθόδου διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην εκπαίδευση. Στο *Πρακτικά 20ου Διεθνούς Συνεδρίου Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού* (σσ. 2–3). Τ.Ε.Φ.Α.Α., Δ.Π.Θ.
- Holmberg, B. (1995). *Theory and practice of distance education* (2nd ed.). Routledge.
- Θεοδοσίου, Ι. (2017). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Μια πρόταση διδασκαλίας* [Πτυχιακή εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Πέργαμος. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1331071>
- Ιωακειμίδου, Β. (2018). *Η διασφάλιση της ποιότητας στη διδασκαλία και μάθηση: Εφαρμογές στην πολυμορφική εξ αποστάσεως εκπαίδευση* [Διδακτορική διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο].
- Καρφής, Β. (2018). *Ελληνικός παραδοσιακός χορός: Δομή, μορφή και τυπολογία της ελληνικής παραδοσιακής χορευτικότητας* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
- Καρφής, Β., & Ζιάκα, Μ. (2009). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην εκπαίδευση: Προτάσεις διδασκαλίας*. Βιβλιοδιάπλους.
- Keegan, D. (Ed.). (1996). *Foundations of distance education* (3rd ed.). Routledge.
- Koutsouba, M. (2020). Traditional dance in urban settings: ‘Snapshots’ of Greek dance traditions in Athens. In H. Thomas & S. Prickett (Eds.), *The Routledge companion to dance studies* (pp. 285–297). Routledge.
- Koutsouba, M. (2021). Dance and the politics of knowledge or politics and the knowledge of dance? Looking at politics through the teaching of dance. In V. Arjok, K. Povedák, V. Szőnyi, & S. Varga (Eds.), *Dance, age and politics: Proceedings of 30th Symposium of the International Council for Traditional Music (ICTM) Study Group on Ethnochoreology* (pp. 39–50). ICTM Study Group on Ethnochoreology, University of Szeged.
- Κουτσούμπα, Μ. (2002). Η μελωδία, ο λόγος και η κίνηση μέσα από την εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: Μία πρώτη προσέγγιση. Στο Κ. Πανοπούλου (Επιμ.), *Μελωδία, Λόγος, Κίνηση, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού* (σσ. 195–204). Δήμος Σερρών.
- Κουτσούμπα, Μ. (2004). Η συμβολή της διδακτικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού στη σύγχρονη ελληνική πολυπολιτισμική κοινωνία. Στο Ευ. Γ. Αυδίκος, Ρ. Λουτζάκη, & Χρ. Παπακώστας (Επιμ.), *Χορευτικά Ετερόκλητα* (σσ. 213–226). Ελληνικά Γράμματα.
- Κουτσούμπα, Μ. (2006). Η εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών μουσικής στα παιδαγωγικά: Μία πρώτη προσέγγιση. Στο Μ. Αργυρίου & Δ. Σαρρής (Επιμ.), *Από το διαδίκτυο ως τα δίκτυα της γνώσης: Η σύγχρονη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών* (σσ. 10–11). Ένωση Εκπαιδευτικών Μουσικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.
- Κουτσούμπα, Μ. (2010). Η μελέτη και η έρευνα του χορού. Στο Η. Δήμας, Β. Τυροβολά, & Μ. Κουτσούμπα (Επιμ.), *Ελληνικός παραδοσιακός χορός: Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του* (σσ. 65–76). Αυτοέκδοση.

- Κουτσούμπα, Μ. (2010). Η διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε σύγχρονα εκπαιδευτικά πλαίσια. Στο Η. Δήμας, Β. Τυροβολά, & Μ. Κουτσούμπα (Επιμ.), *Ελληνικός παραδοσιακός χορός: Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του* (σσ. 101–126). Αυτοέκδοση.
- Κουτσούμπα, Μ. (2014). «Χορεύοντας τις γνωστικές δεξιότητες»: Ανάπτυξη γνωστικών δεξιοτήτων μέσα από τη διδασκαλία του χορού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Καινοτόμες Διδακτικές Τεχνικές – Γραπτός Επιστημονικός Λόγος* (σσ. 105–119). Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.
- Κουτσούμπα, Μ. (2016). Ο χορός ως σύζευξη αθλητισμού και πολιτισμού. Στο *Αθλητισμός – Πολιτισμός, Συνέδριο Συνδέσμου Φιλίας Εθνών και ΣΕΦΑΑ ΕΚΠΑ* (σσ. 1–8). <http://www.afan.gr/afan/εισηγήσεις-συνεδρίου-αθλητισμός-πολ/>
- Κουτσούμπα, Μ., & Γκιόσος, Γ. (2003). Μια θεωρητική προσέγγιση για το σχεδιασμό διδακτικού υλικού στην ανοικτή και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *2ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Πρακτικά εισηγήσεων* (σσ. 654–661). Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού εκπαιδευτικού υλικού. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Απόψεις και προβληματισμοί για την Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (σσ. 33–77). Προπομπός.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Για ποια εξ αποστάσεως εκπαίδευση μιλάμε; Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, 25–27 Μαΐου 2001* (σσ. 185–194). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λιοναράκης, Α. (2005). Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές* (σσ. 13–39). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Λιοναράκης, Α. (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (σσ. 11–41). Προπομπός.
- Λυκεσάς, Γ. (2002). *Η διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με τη μέθοδο της μουσικοκινητικής αγωγής* [Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]. Ιδρυματικό Καταθετήριο Επιστημονικών Εργασιών (ΙΚΕΕ). <http://ikee.lib.auth.gr/record/5508>
- Μανούσου, Ε. (2005). Σχεδιασμός εναλλακτικού διδακτικού υλικού για ΑεξΑΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *3ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές, 11–13 Νοεμβρίου 2005* (σσ. 629–637). Εκδόσεις Προπομπός.
- Μανούσου, Ε. (2008). *Προδιαγραφές παιδαγωγικού πλαισίου για την εφαρμογή πολυμορφικής, συμπληρωματικής εξ αποστάσεως περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, σε μαθητές πρωτοβάθμιας, ολιγοθέσιων και απομακρυσμένων σχολείων της Ελλάδας* [Διδακτορική διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο].
- Μανούσου, Ε., & Χαρτοφύλακα, Α. (2020). Μορφές εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Μέρος Β' — συγγραφή και δόμηση της πληροφορίας. Στο Ε. Μανούσου, Α. Χαρτοφύλακα, Ι. Γκιόσος, & Μ. Κουτσούμπα (Επιμ.), *Θεματική Ενότητα ΕΤΑ52: Το εκπαιδευτικό υλικό και ο σχεδιασμός της διδασκαλίας και μάθησης* (1η αναθεώρηση, σσ. 1–25). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μαθέ, Δ., Κουτσούμπα, Μ., & Λυκεσάς, Γ. (2008). Κριτική επισκόπηση των μέχρι σήμερα προτεινόμενων μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα. Στο *Πρακτικά του 22ου Παγκόσμιου Συνεδρίου για την Έρευνα του Χορού* (σσ. 1–17). ΔΟΛΤ.

- Μαυροειδής, Η., Γκιόσος, Ι., & Κουτσούμπα, Μ. (2014). Επισκόπηση θεωρητικών εννοιών στην εκπαίδευση από απόσταση. *Open Education – The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 1(1), 88–100.
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/viewFile/9851/9961.pdf>
- Moore, M. (1993). Theory of transactional distance. In D. Keegan (Ed.), *Theoretical principles of distance education* (pp. 22–38). Routledge.
- Μουζάκης, Χ. (2006). *Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην εκπαίδευση ενηλίκων – Παραδείγματα και περιπτώσεις εφαρμογής*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Μουζακιώτου, Σ., & Κανονάκη, Μ. (2015). Το οπτικοακουστικό υλικό και η δυναμική του στο εκπαιδευτικό υλικό της εξ αποστάσεως διδασκαλίας. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *8ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοιχτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Καινοτομία και έρευνα*, 7–8 Νοεμβρίου 2015 (σσ. 46–57). Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.
- Μπουλιारीτή, Κ. (2018). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο): Μια πρόταση διδασκαλίας* [Πτυχιακή εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Πέργαμος – Ψηφιακή Βιβλιοθήκη ΕΚΠΑ.
<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2776101>
- Νικολάκη, Ε. (2021). *Η αυτό-ρυθμιζόμενη μάθηση στη φυσική αγωγή μέσα από το παράδειγμα του ελληνικού παραδοσιακού χορού* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
- Νικολάκη, Ε., & Κουτσούμπα, Μ. (2013). Η αυτο-ρυθμιζόμενη μάθηση στην εξ ΑΕ. *Open Education – The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 9(1), 19–31.
<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/viewFile/9851/9961.pdf>
- Νικολάκη, Ε., Φούντζουλας, Γ., Βενετσάνου, Φ., Λυκεσάς, Γ., & Κουτσούμπα, Μ. (2021). Διδακτικές μέθοδοι και προσεγγίσεις στον ελληνικό παραδοσιακό χορό: Ανασκοπική μελέτη. *Κινησιολογία: Ανθρωπιστική κατεύθυνση*, 8(1), 22–41.
http://kinisiologia.phed.uoa.gr/fileadmin/kinisiologia.phed.uoa.gr/uploads/Nikolaki_8_1_2_41.pdf
- Παλάτζας, Θ. (2021). *Η επίδραση του χορού στην καλλιέργεια της ψυχικής ανθεκτικότητας μαθητών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο* [Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο].
- Παυλίδου, Ε., & Στύλλου, Σ. (2006). Παραδοσιακός χορός στην προσχολική ηλικία: Μέθοδοι προσέγγισης των νηπίων. Στο *Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση, Πρακτικά 1ου Διεθνούς Εκπαιδευτικού Συνεδρίου: Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση* [CD-ROM].
- Πίτση, Α. (2016). *Μελέτη της επίδρασης διαφορετικών μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στη χορευτική απόδοση και στην παρακίνηση* [Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης]. Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών.
<http://hdl.handle.net/10442/hedi/39795>
- Πραντσιδής, Ι. (2004). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση και η διδασκαλία του*. Εκδοτική Αιγίνιου.
- Σερμπέζης, Β. (1995). *Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε παιδιά ηλικίας 9–11 ετών* [Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης]. Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
- Στιβακτάκη, Χ. (2011). *Οργάνωση και εφαρμογή ενός ειδικού διαθεματικού προγράμματος διδασκαλίας παραδοσιακών χορών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής και η επίδρασή του στις*

στάσεις και αντιλήψεις μαθητών/τριών Α' τάξης γυμνασίου [Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή]. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

- Syntichaki, A., Giossos, I., Anastasiades, P., & Koutsouba, M. (2024). Distance education and physical education: An example of Greek traditional dance. *Research in Physical Education, Sport and Health*, 13(1), 29–31. <https://doi.org/10.46733/PESH24131029s>
- Συντιχάκη, Α. (2018). *Διδασκαλία ελληνικού παραδοσιακού χορού με τη μέθοδο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε αρχάριους ενήλικες: Το παράδειγμα των κρητικών χορών* [Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης]. Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Συντιχάκη, Α., Φούντζουλας, Γ., Μανούσου, Ε., & Κουτσούμπα, Μ. (2019). Δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού ασύγχρονης εξ αποστάσεως πολυμορφικής εκπαίδευσης για τη διδασκαλία ελληνικού παραδοσιακού χορού σε αρχάριους ενήλικες. Στο Α. Λιοναράκης, Ε. Μανούσου, Σ. Ιωακειμίδου, Μ. Νιάρη, Γ. Μανούσου, Τ. Χαρτοφύλακα, Σ. Παπαδημητρίου, & Α. Αποστολίδου (Επιμ.), *Πρακτικά 10ου Συνεδρίου για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: «Διαμορφώνοντας από κοινού το μέλλον της εκπαίδευσης»* (τόμος 10, τεύχος 1Α, σσ. 214–226). <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/2341>
- Συντιχάκη, Α., Γκίτσος, Ι., Αναστασιάσης, Π., & Κουτσούμπα, Μ. (2023). Εξ αποστάσεως εκπαίδευση και ελληνικός παραδοσιακός χορός: Περιπτώσεις συνύφανσης δύο φαινομενικά αταίριαστων εννοιών. *Πρακτικά 12ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ICODL2023)*, 12(2), 214–226. <https://doi.org/10.12681/icodl.5641>
- Τσατουμά, Ε. (2021). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην προσχολική αγωγή: Μία πρόταση διδασκαλίας με βάση τη μορφολογική μέθοδο* [Πτυχιακή εργασία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]. <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2955925>
- Τυροβολά, Β. (1989). Ο παραδοσιακός χορός ως μέσο αισθητικής αγωγής. *Λόγος και Πράξη*, 39, 44–53.
- Τυροβολά, Β. (1994). *Ο χορός στα τρία στην Ελλάδα: Δομική μορφολογική και τυπολογική προσέγγιση της μορφής του* [Δημοσιευμένη διδακτορική διατριβή]. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τυροβολά, Β. Κ. (2001). *Ο ελληνικός χορός: Μια διαφορετική προσέγγιση*. Gutenberg.
- Τυροβολά, Β. Κ. (2009). Μελωδία, ρυθμός και χορός: Μια διαφορετική μεθοδολογική πρόταση προσέγγισης του χορευτικού ύφους. *Επιστήμη του Χορού*, 3, 48–84. http://www.elepex.gr/volumes/vol3/Tirovola_paper.pdf
- Τυροβολά, Β. Κ. (2010). Φορμαλισμός και μορφολογία: Η εννοιολογική οπτική και η μεθοδολογική χρήση τους στην προσέγγιση και την ανάλυση της μορφής του χορού. Στο Η. Δήμας, Β. Τυροβολά, & Μ. Κουτσούμπα (Επιμ.), *Ελληνικός παραδοσιακός χορός: Θεωρήσεις για το λόγο, τη γραφή και τη διδασκαλία του* (σσ. 127–178). Ιδία έκδοση.
- Τυροβολά, Β. Κ. (2013). *Χορολογικά θέματα Β': Περί χορού... Για μία επιστημονική τεκμηρίωση του χορού: Θέσεις, αντιθέσεις και συνθέσεις*. Ιδία έκδοση.
- Τυροβολά, Β., & Κουτσούμπα, Μ. (2006). Μορφολογική μέθοδος διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού: Το παράδειγμα των ποντιακών χορών. *Μουσική σε Πρώτη Βαθμίδα*, 1, 19–32.
- Φούντζουλας, Γ. (2021). *Από τη μορφολογική μέθοδο ανάλυσης του χορού στη μορφολογική μέθοδο διδασκαλίας του, τον χορευτικό γραμματισμό και την κριτική παιδαγωγική: Μια έρευνα δράσης στον ελληνικό παραδοσιακό χορό* [Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών].

- Φούντζουλας, Γ., Δημόπουλος, Κ., & Χαριτωνίδης, Χ. (2021). Η εξ αποστάσεως διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού: Θέσεις και αντιθέσεις σε ένα επιμορφωτικό πρόγραμμα δια βίου μάθησης. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 11, 106-118. doi: 10.12681/icodl.3468
- Wedemeyer, C. A. (1977). Independent study. In A. S. Knowles (Ed.), *The international encyclopedia of higher education* (pp. [σελίδες αν υπάρχουν]). Wisconsin Press.
- Χαρτοφύλακα, Α. Μ. (2011). *Η διασφάλιση ποιότητας στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού Ανοικτής και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης: Διαμόρφωση κριτηρίων ποιότητας περιεχομένου [Διδακτορική διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο]*.
- Χουλιάρα, Ξ., Λιοναράκης, Α., & Σπανακά, Α. (2011). Η έννοια της πολυμορφικότητας στο εξΑΕ διδακτικό υλικό: Θεώρηση, σχεδιασμός, ζητήματα εφαρμογής. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *6th International Conference in Open & Distance Learning, November 2011* (σσ. 397–410).

Όροι Έκδοσης, Πνευματικά Δικαιώματα και Ακαδημαϊκή Δεοντολογία

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο των εργασιών του Συνεδρίου. Οι απόψεις που διατυπώνονται στα κείμενα είναι αποκλειστικά προσωπικές απόψεις των συγγραφέων και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις θέσεις της Οργανωτικής ή της Επιστημονικής Επιτροπής.

Ευθύνη Συγγραφέων & Πνευματικά Δικαιώματα: Κάθε συγγραφέας φέρει την πλήρη και αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο του κειμένου του. Οι συγγραφείς εγγυώνται ότι τα κείμενά τους αποτελούν προϊόν πρωτότυπης επιστημονικής εργασίας και ότι έχουν εξασφαλίσει όλες τις απαραίτητες γραπτές άδειες για τη χρήση υλικού (εικόνες, διαγράμματα, εκτενή αποσπάσματα κ.λπ.) που υπόκειται σε πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης (TN): Στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, οι συγγραφείς δηλώνουν ότι η χρήση εργαλείων Παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης (GenAI), όπου αυτή πραγματοποιήθηκε, περιορίστηκε αποκλειστικά σε υποστηρικτικό επίπεδο (π.χ. γλωσσική επιμέλεια, οργάνωση δομής). Η τελική επιστημονική κρίση, η επαλήθευση των πηγών και η αυθεντικότητα των συμπερασμάτων παραμένουν αποκλειστική ευθύνη των φυσικών προσώπων-συγγραφέων.

Οι επιμελητές/τριες της έκδοσης και οι διοργανωτές του Συνεδρίου δεν φέρουν καμία ευθύνη για τυχόν παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων ή για την επιστημονική ακρίβεια των στοιχείων που παρατίθενται από τους συγγραφείς.